

MUZIEK TEN TIJDE VAN JOHANNES VERMEER

Voor een uitverkochte zaal hield Hans van Gelder een boeiende en interessante lezing over de muziek ten tijde van Johannes Vermeer. Naast de vele afgebeelde schilderijen waarin muziek instrumenten en belangrijke rol speelden, werden ook enige muziekfragmenten ten gehore gebracht van muziek van o.a. Sweelinck. Hans van Gelder studeerde o.a. Orgel en Protestantse Kerkmuziek aan het Rotterdams Conservatorium en is als docent verbonden aan de opleiding Kerkmuziek van de Hogeschool voor de Kunsten in Rotterdam.

Zijn lezing had betrekking op de vele schilderstukken die Vermeer maakte (30% van zijn oeuvre) waarin een muziekinstrument een belangrijke plaats inneemt in verstilde scènes waarin verlangen en liefde aan de orde zijn. Rond 10% van de miljoenen schilderijen die

in de gouden eeuw gemaakt zijn bevatten een voorstelling waarin een muziekinstrument een rol speelt. Musiceren speelde in die tijd een rol bij alle lagen van de bevolking. Aanvankelijk verbood de gereformeerde kerk het maken van muziek in de kerk tijdens de eredienst. Maar dit verbod werd in 1630 officieel opgeheven. Wel mocht een stadsorganist het orgel van de kerk bespelen buiten de officiële erediensten. Er ontstaan nu stads- en kerkorganisten. Ook werd veel muziek gemaakt in zogenaamde muziekherbergen en danskamers door ingehuurde muzikanten, maar men kon ook zelf meespelen. Verder waren er veel rondtrekkende straatmuzikanten, die met draailieren, doedelzakken en rommelpotten de aandacht trokken. Bij de bovenlaag van de bevolking werd vaak in het Frans gezongen vooral door de dames uit de gegoede koopmansfamilies en werd gebruik gemaakt van de luit, klavecimbel en de viola da gamba. Maar ook zij die in deze kringen als muzikant optraden werden slechts gezien als ambachtslieden.

Veel schilderijen van Vermeer kwamen in het bezit van de magistraat Claeszoon van Ruijven die ook zelf een mooi Duarte klavecimbel uit Antwerpen had. In die tijd werden vele prachtige instrumenten gebouwd, voornamelijk in Antwerpen, o.a. door de familie Ruckers. Van Gelder liet ons afbeeldingen van schitterende instrumenten, beplakt met beschilderd papier zien, o.a. een spinet-klavecimbel. Waarschijnlijk heeft Vermeer ook contact gehad met Ruckers. Bij een klavecimbel klinken meerdere snaren, hetgeen niet het geval is bij een spinet en een virginaal. De klavecimbels hebben lange snaren van wel 8 voet lang. Een virginaal is relatief klein en wordt op een tafel geplaatst. De zangbodem is uitgerust met een rozet waarvan de plaats uitermate van belang is, zoals de klankbodem bij een piano.

Vervolgens besprak van Gelder een aantal schilderijen van Vermeer en tijdgenoten. Hij lichtte op een bijzondere wijze de betekenis van de muziekinstrumenten in deze schilderijen toe.

- Drinkende dame met heer (1660-1661) van Vermeer. De vrouw heeft een glas wijn in de hand. Op een stoel liggen een citer en muziekboeken. Gaat het hier om een muzieklus of is er sprake van de liefde
- De muzieklus (1662-1664) van Vermeer. Virginaal rechts afgebeeld en spinet links en een viola da gamba (6 snaren) of cello (4 snaren). Is er echt sprake van een muzieklus of is het een erotische scène?
- De liefdesbrief van Vermeer. Er is een luit afgebeeld, een verheven instrument dat veel hoger in aanzien staat dan de viool die is afgeleid van de vedel (een straatinstrument). De luit staat voor een verheven en liefdevol instrument.
- Musicerend Trio van Vermeer. Gamba op de voorgrond, een bespeelde klavecimbel en ook een zanger.

Op de achtergrond een landschap maar ook een schilderij met een bordeel scene van Dirck van Baburen (een schilderij dat overigens in bezit was van de schoonmoeder van Johannes)

- Staande virginaalspeelster en een lege stoel van Vermeer (op de achtergrond een schilderij met een cupido). Zij speelt niet, waar is haar geliefde? Alle perspectieflijnen komen uit in haar hart
- Zittende virginaal speelster en een viola da gamba van Vermeer. Aan de muur hangt weer de bordeel scène van van Baburen en het raam is donker. Wie komt met me spelen?
- Vrouw aan een clavichord van Gerard Dou. Het clavichord kan gezien worden als de voorloper van de piano. De snaren worden aangeslagen. De toetsen steken voor de kast uit in tegenstelling tot de andere instrumenten. Er ligt ook een viola da gamba en er hangt een dicht vogelkooitje. Zij is gevangen. Waar blijft hij? Bovendien duidt de wijnrank op vruchtbaarheid.
- Dame aan virginaal van Gabriel Metsu. Op het virginaal staat de tekst van psalm 31. Haar muiltje is uitgept. Ook hier weer een diepere betekenis
- Muziekles van Rembrandt. Erotische scène van wellustige liefde met een lier en een viola da gamba. Veel muziekboeken. Voor iedereen is er wel een plekje.

Tenslotte laat van Gelder nog wat muziekfragmenten horen uit die tijd. De belangrijkste Nederlandse componist uit die tijd was Sweelinck (1562-1621). Misschien is hij ook wel de grootste Nederlandse componist. Hij ontving leerlingen uit heel Europa. Hij schreef muziek voor toetsinstrumenten. Hij was stadsorganist in de Oude Kerk in Amsterdam.